

Творча самореалізація та розкриття художньо-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі музично-виконавської підготовки

О.В. Плотницька,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

У статті розкривається значущість творчої самореалізації та художньо-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті наукових підходів під час процесу музично-виконавської підготовки.

Ключові слова: творча самореалізація, художньо-творчий потенціал, музично-виконавська підготовка, гуманістичний підхід, майбутній учитель музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток сучасного суспільства тісно переплітається з процесами модернізації у вітчизняній освіті та потребує розв'язання актуальних завдань, що зумовлені потребою суспільства у фахівцях високого рівня підготовки, запитом на нову генерацію музично-педагогічних кадрів, затребуваністю в їхній самостійно-творчій позиції, готовністю до відповідальної та довготривалої праці за фахом на рівні світових стандартів, здатністю орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, реально оцінювати дійсність, тримати високу планку професіоналізму, визначати способи особистісного розвитку і саморозвитку. Українська вища школа трансформує освітній простір та піднімає його рівень до європейських освітніх вимог і стандартів, детермінуючи об'єктивні орієнтири стратегії розвитку вищої педагогічної освіти, яка є поліфункціональною, поліструктурною, і в якій

утверджуються пріоритетні тенденції розвитку гуманістично зорієнтованої педагогіки.

Вітчизняні вчені Н. Гуральник, К. Завалко, О. Єременко, Л. Коваль, А. Козир, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, Л. Паньків, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов, О. Щолокова зробили значний внесок у теорію та практику музично-педагогічної освіти щодо професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах і художньо-естетичного виховання підростаючого покоління. Але наявний досвід вимагає додаткового аналізу процесу розкриття значущості творчої самореалізації та творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті наукових підходів під час процесу музично-виконавської підготовки.

Як зазначає О. Ростовський, музична освіта – це складний діалектичний процес розвитку художньо-творчих здібностей учнів, їх здатності до естетичного сприймання, переживання і творення музики. Цей процес не спонтанне, а кероване соціально-педагогічне явище, в якому об'єктивні і суб'єктивні чинники знаходяться у нерозривній єдності [11, с. 9]. Це значним чином підсилює вимоги і до викладача, і до студента, майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єктів педагогічного процесу, носіїв інновацій, передбачає внесення і запровадження у традиційну систему музично-педагогічної освіти новоутворень, технологій, спрямованих на підготовку компетентного фахівця, здатного як творча індивідуальність і творча особистість до самостійного пошуку, самовираження і самореалізації в діяльності.

Мета статті – розкрити значення творчої самореалізації та творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті наукових підходів під час процесу музично-виконавської підготовки.

Основний зміст статті. Основною тенденцією розвитку сучасного суспільства є ставлення до людини як найвищої цінності, що детермінує його прогресивні процеси. Виявлення творчих потенцій, розвиток ціннісно-

особистісної сфери кожної індивідуальності, особливий акцент на духовності особистості – основна мета сучасної вітчизняної освіти.

Змістом освіти, як зазначає академік І.А. Зязюн, має стати ціннісна свідомість, ціннісне ставлення, що зумовлюється естетичними переживаннями. У монографії «Мистецтво у розвитку особистості» учений визначає цінність як внутрішній, естетичний орієнтир життя, засвоєний суб'єктом, що сприймається як власна духовна інтенція. Важливим результатом освіти є підготовка учня до життя, до його самовираження в різних галузях діяльності, а для цього, насамперед, потрібно забезпечити готовність учня до навчальної і трудової діяльності, його здатність переносити знання про об'єкт і способи дії з однієї галузі в іншу, формування раціонального стилю самостійної діяльності, здатність застосовувати знання в житті [3, с. 11].

Першоосновою відродження духовності в суспільстві є гуманізація освіти. Суть цього процесу у забезпеченні загальнокультурного ґрунтового розвитку, формування гармонійної, цілісної особистості. Така освіта є передумовою і суттєвим чинником професійного становлення і самореалізації людини [5, с.102].

Основними завданнями мистецької та музично-педагогічної освіти є підготовка професійної, компетентної, творчої особистості, що постійно розвивається. В основі розвитку – акцент на духовно-моральні якості особистості, здатність віднайти і забезпечити гуманістичний стиль спілкування, уміння розв'язувати завдання гуманного виховання, організовувати спільний пошук цінностей і норм поведінки.

Проблема формування здатності до творчої самореалізації є складною, неоднозначною і досліджується представниками різних наук. Обґрунтування теоретичних засад творчої самореалізації особистості становлять філософські положення В. Біблера, І. Ведіна, М. Недашківської, О. Іваненко, М. Кагана, І. Манохи, В. Муляра, Д. Ольшанського, О. Чаплигіна, Н. Шульги, О. Шрамко, Е. Фромма, які підкреслюють значення суб'єктивного досвіду як важливого фактору дослідження проблем творчої особистості, акцентують увагу на її унікальності, самостійності життєвої позиції. Надаючи пріоритет самоцінності

особистості, філософи спираються на творчість, яка перетворює, змінює та удосконалює особистісні якості людини. Проблеми вивчення особистості з урахуванням діалектики зовнішніх і внутрішніх факторів її саморозвитку висвітлюються у працях психологів О. Гуменюка, К. Дункера, В. Моляко, В. Рибалки, Я. Пономарьова, Г. Сельє, Р. Стенберга; здатність людини до самоактуалізації як емоційно-вольової та інтелектуальної готовності до практичного втілення життєвого проекту й мети, детермінованих мотивацією, цінностями, особистісними рисами, творчими можливостями є пріоритетним напрямом досліджень зарубіжних гуманістичних психологів А. Маслоу, М. Мерлі-Понті, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла.

Теоретичний аналіз творчої самореалізації як органічний компонент сучасних досліджень проблеми педагогічної творчості майбутнього вчителя знаходить обґрунтування у наукових і педагогічних працях А. Алексюк, В. Загвязинського, Н. Гузій, Б. Гершунського, І. Зязюна, Н. Козленко, Н. Кичук, Л. Єрмолаєвої-Томіної, С. Сисоєвої. Дослідники наголошують на взаємотворчості суб'єктів педагогічної взаємодії як оптимальної умови індивідуальної стратегії самореалізації майбутнього вчителя. Акцентування зазначених „само” процесів розглядається вченими не як послаблення педагогічного впливу, а як тенденція подолання звичного уявлення про студента як об'єкта навчання та виховання, як творчо-партнерська педагогічна підтримка процесу реалізації його творчих можливостей.

У результаті вивчення науково-педагогічних та методичних праць (Е. Абдуллін, Л. Арчажникова, А. Болгарський, О. Зіміна, Л. Масол, І. Мостова, В. Муцмахер, Л. Рапацька, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Ципін, Ю. Цагареллі, О. Щолокова) було з'ясовано, що становлення „Я-концепції” майбутнього вчителя музики є підґрунтям розгортання процесів його свідомого цілеспрямованого самоуправління власним духовно-творчим потенціалом у практичній діяльності, вбирає у себе активну інтеріоризацію студентом соціального досвіду, здатність до самопізнання власної когнітивно-

інтелектуальної, чуттєво-емоційної та регулятивно-вольової сфер, акмеологічну спрямованість на досягнення професійного ідеалу.

На думку науковця А. Зайцевої, наукове осмислення цього феномена дозволило інтерпретувати творчу самореалізацію майбутнього вчителя музики як процес практичного втілення індивідуального творчого потенціалу студента, що детермінований сукупністю його уявлень про власні педагогічно-виконавські здібності, відображає міру можливостей актуалізації творчих потенцій студента під час цілеспрямованої фахової діяльності та орієнтується на гедоністичний результат втілення художньо-педагогічних задумів у музично-виховній роботі з учнями [2, с. 8].

Сучасний професіонал вирізняється рівнем розвитку ціннісної свідомості і самосвідомості, духовною, моральною, інтелектуальною і методологічною культурою, здатністю до співтворчості і творчості; він є суб'єктом педагогічного процесу, головною діючою особою будь-яких важливих перетворень у системі освіти, оскільки процеси кардинальних перетворень суспільства та школи потребують від учителя переорієнтації його свідомості на гуманістичні цінності та зростання ролі духовності, адекватні характеру інноваційної творчо-виконавської і педагогічної діяльності.

Творча діяльність надає можливість цілісно та повно освоїти людині світ. Така діяльність не тільки забезпечує формування універсальних якостей людини, але й допомагає самодосконалюватися, оскільки сам творець може наблизитись до ідеалу [1].

Розвиток художньо-творчого потенціалу особистості відбувається упродовж усього життя й спрямовується на перетворення навколишнього світу й свого „Я”, передбачає не тільки те, як особистість привласнює соціальний досвід і залучається до життя суспільства, але і зміст її (оригінального) ціннісного внеску, що збагачує це життя [8, с.43].

Проблема потенційних можливостей особистості та їх реалізація розкривається у працях А. Бергсона, І. Беха, Д. Деві, Н. Кривди, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна. На думку психологів, сфера потенційного виконує

детермінуючу функцію, а реалізація творчих сил виступає як діалектичний процес переходу потенційного в актуальне та актуального в потенціальне. Художньо-творчий потенціал є своєрідним резервом особистості, що реалізується залежно від конкретних умов. Тому готовність до творчої самореалізації особистості можна розглядати як можливість прояву індивідуальних творчих властивостей, характерних якостей в дії. Науковці розглядають художньо-творчий потенціал особистості як почуття нового, систему знань, переконань, якими визначається і регулюється позиція індивіда, як високий ступінь розвитку мислення, його гнучкості, готовність швидко змінювати прийоми дій відповідно до нових умов[14, с.16].

Важливим аспектом для розуміння психологічної сутності художньо-творчого потенціалу виступають праці, в яких потенціал розглядається у взаємозв'язку з діяльністю. Роботи видатних вчених Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, Д. Леонт'єва, С. Максименка, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе доводять, що потенціал не існує сам по собі як якась відособлена від діяльності сутність, а матеріалізується в різних видах людської діяльності та завжди має діяльну природу. Отже, виявлення, розвиток і реалізація потенціалу складає єдине ціле з діяльністю, а саме з механізмами оволодіння діяльністю, включаючи необхідні для цього вміння, навички та діяльнісні компетенції, хоча потенціал і діяльність – це два не схожих психологічних феномени.

Майбутній учитель музичного мистецтва має володіти високим рівнем музичної та музично-виконавської культури для того, щоб досягти поставлені цілі у процесі роботи з дітьми. Його рівень виконавства, вміння інтерпретувати та аналізувати твори в класі виступають вагомим фактором становлення музично-виконавської культури майбутнього вчителя, розвитку його творчого потенціалу. Досягти високого рівня художньо-виконавської майстерності є одним із основних завдань, яке постає перед майбутніми учителями музичного мистецтва і з більшою чи меншою ефективністю вирішується ним у навчальному процесі.

Галузь психолого-педагогічного дослідження та методичного забезпечення фортепіанного навчання накопичила значний науковий і практичний загал літератури, дисертаційних досліджень, методичних рекомендацій тощо. Питаннями професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва займались науковці Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, Н. Гузій, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, В.Шульгіна, О. Щолокова та ін. Зокрема, науковцями І. Гринчук, В. Крицьким, Є. Куришевим, В. Муцмахером розглянуто питання формування виконавських умінь, формування готовності до інструментально-виконавської діяльності та педагогічно-виконавської діяльності присвячено дослідження Л. Гусейнової, М. Давидова, І. Мостової, Т. Юник. значний внесок у дослідження різних аспектів музично-педагогічної та музично-виконавської культури внесли С. Деніжна, Н. Згурська, В. Мішеченко. Є. Скрипкіна присвятила своє дослідження розвитку виконавських якостей, Є. Йоркіна – індивідуальному стилю виконавської діяльності. Ці дослідження науковців свідчать про зростання уваги вчених до питань інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Головними орієнтирами науковців насамперед стають питання формування особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, володіння широким спектром художньо-естетичних, історико-теоретичних знань, спеціальних умінь та навичок, використання набутого творчого досвіду в особистому та соціальному житті. З огляду на це, наповнення якісним змістом освітнього процесу в інструментальному класі потребує створення цілісної системи музично-виконавської підготовки, заснованої на художньо-творчих традиціях світової та вітчизняної музичної педагогіки, застосуванні інноваційних форм та засобів навчання.

У дослідженні С. Липської конкретизовано сутність поняття «музично-виконавська підготовка». Вона окреслена як «багатокомпонентний, цілісний процес, спрямований на оволодіння певною системою музично-теоретичних знань та практично-виконавських навичок, формування художньо-естетичного досвіду і виконавської культури, що забезпечує досягнення найкращого

результату у сприйнятті, розумінні, емоційному та інтелектуальному пізнанні музичного мистецтва, всебічний розвиток індивідуальних якостей та музичних здібностей кожного суб'єкта навчання, можливість його самореалізації у музично-виконавській творчості» [5, с.117].

Інноваційною парадигмою музично-виконавської підготовки майбутніх фахівців є розвиток здатності студента до власної творчості, яка має поступово і поетапно здійснюватись упродовж усього строку навчання у процесі вивчення дисциплін музично-теоретичного циклу із застосуванням інтеграційних зв'язків з іншими фаховими дисциплінами, без яких неможливий повноцінний процес творчо-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що презентує результат і констатує якісно новий рівень професійної підготовки майбутніх фахівців.

Музично-виконавська діяльність майбутніх фахівців набуває інноваційності в момент творчого сприйняття, інтерпретації, виконання музичних творів (інструментальних, вокальних), які є основним компонентом у процесі творчо-виконавської підготовки. Важливим фактором розвитку здатності до самотворчості вважаємо спроможність створювати власні музичні композиції у різних жанрах, стилях і формах: супровід до ігор і дитячих пісень, музичні міні-твори, імпровізації та інсценізації, театралізовані музично-поетичні постановки, мюзикли, творчі проекти, видовищні заходи. Творчий потенціал особистості майбутнього вчителя найкраще розкривається в момент, коли він сам починає навчати. Розкрити усі грані таланту, потенціалу найкраще вдається в творчо-виконавській діяльності, сценічно-виконавській інтерпретації, діалозі із аудиторією при представленні власних творчих презентацій та проектів, які можуть будуватись на синтезі чи інтеграції різних видів мистецтва.

Однією із складових музично-виконавської підготовки майбутніх фахівців є орієнтація на ціннісний аспект діяльності. Такий підхід передбачає орієнтацію на досягнення досконалості та результативності творчо-виконавської підготовки студентів і тлумачиться науковцями як «процес формування здатності до оптимального застосування самостійно-творчих технологій на основі глибокого

усвідомлення загальнокультурного досвіду людства, змісту мистецьких і власних творів на особистісному рівні в умовах розвитку ціннісно-мотиваційної сфери, що орієнтує майбутніх фахівців на саморозвиток і самовдосконалення, формує їх готовність до майбутньої педагогічної діяльності» [12, с.120].

Метою творчої самореалізації майбутніх учителів музики у процесі музично-виконавської підготовки є не тільки підвищення професійного рівня майбутніх фахівців, а й модифікація змісту професійної підготовки у площину формування здатності до самостійно-творчої діяльності, авторської спроможності, оволодіння мистецтвом власного творення, повного розкриття художньо-творчого потенціалу.

Висновки. Сучасні тенденції гуманізації освітнього процесу значним чином впливають на мету мистецької освіти, адже вона має всі важелі впливу на забезпечення можливостей для духовного самовдосконалення особистості, формування світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій, набуття соціокультурного досвіду, розкриття власного художньо-творчого потенціалу. Пошук нових організаційних форм та методів музичного навчання, можливість більш широко застосовувати різні засоби педагогічного впливу на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту надають можливість не тільки продовжувати але й примножувати невичерпні національні традиції виховання майбутніх професіоналів у сфері мистецтва.

Узагальнення та аналіз психолого-педагогічної та музикознавчої літератури доводить, що метою творчої самореалізації, розкриття художньо-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі музично-виконавської підготовки є багатокомпонентним, цілісним процесом, який передбачає необхідність оволодіння певною системою музично-теоретичних знань та практично-виконавських навичок, формування художньо-естетичного досвіду та виконавської культури. Щоб досягти найкращого результату, необхідно розвивати індивідуальні якості та музичні здібності кожного суб'єкта навчання, надати можливість розкритись творчим здібностям, унікальному

потенціалу особистості, задіяти усі механізми для самореалізації у музично-виконавській творчості.

Розкриття художньо-творчого потенціалу призводить до здатності глибоко осмислювати і переживати зміст музичних творів, людських цінностей, втілених в художні образи, адекватно оцінювати процес сприйняття-інтерпретації, наслідки і результати власної творчо-виконавської діяльності.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – Кн.2 К.: Либідь, 2003. – 342 с.
2. Зайцева А. В. Педагогічні умови творчої самореалізації майбутніх учителів музики у процесі виконавської діяльності Автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.02 - теорія та методика музичного навчання. – Київ., 2007. –20 с.
3. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / [авт.: Н. Г. Ничкало та ін.]; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України.– Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 223с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. - М.: Высш. шк., 1990. - 119 с.
5. Ліпська С.Л. Структурна організація процесу музично-виконавської підготовки учнів в умовах позашкільної спеціалізованої освіти // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – №5. – С.116-121.
6. Масол Л. М. Компаративні методи опанування мистецьких цінностей у контексті полікультурної освіти / Л. М. Масол // Педагогічні науки. – Вип. 30. – Херсон : Вид-во ХДПУ, 2002. – С. 101 –105.

7. Орлов В. Ф. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін: навч.-метод.посіб. / В.Ф.Орлов, О.О.Фурса, О.В.Баніт. – К.: Едельвейс, 2012. – 272 с.
8. Основи художньої культури. Частина 1. Теорія та історія світової художньої культури / За ред. В.О. Лозового, А.В. Анучиної. – Харків: Основа, 1997. – 320 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Падалка Г. М. – К. : Освіта України, 2008. – 274с.
10. Радул В.В., Краснощок І.П., Лебедик І.В. Дослідження особливостей самореалізації особистості. – К. : Освіта України, 2009. – 352с.
11. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі. Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2001. – 216 с.
12. Стратан-Артишкова Т. Б. Взаємодія мистецтв у процесі художнього пізнання / Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, [Б.р.] – . Вип. 107, ч. 2. – 2012. – 276 с.
13. Стратан-Артишкова Т. Б. Гайдай Л.А. Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва у контексті модернізації вищої педагогічної освіти. Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, – Вип. 132. 2014. – С.31-34.
14. Dewey D. Experience and Education. - New York, 1988. - P. 15-20.

Плотницкая О. В. Творческая самореализация и раскрытие художественно-творческого потенциала будущих учителей музыкального искусства в процессе музыкально-исполнительской подготовки

Статья посвящена проблеме творческой самореализации и раскрытию художественно-творческого потенциала в процессе музыкально-исполнительской подготовки путём интеграции различных видов деятельности будущих учителей музыкального искусства.

Plotnitskaya O. V. Creative self-realization and disclosure of artistic and creative potential of future teachers of music in the process of musical performance training

The article is devoted to the creative self-disclosure, and artistic and creative potential in the process of musical performance training through the integration of the various activities of the future teachers of music.